DIFICULTĂȚI DE TRADUCERE ÎN LIMBA ROMÂNĂ A ROMANULUI *LAUR* DE EVGHENI VODOLAZKIN

CZU: 81`255.4:821.161.1-3=135.1 DOI: 10.5281/zenodo.6520024

Inga DRUȚĂ
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Haşdeu”, Republica Moldova
ORCID: 0000-0002-6180-653X

Dificultăţile de traducere a textelor literare sunt determinate atât de intraductibilitatea lingvistică (diferenţă mare între limba-sursă şi limba-ţintă), cât şi de intraductibilitatea culturală (diferenţe între cultura-sursă şi cultura-ţintă). Exemple de intraductibilitate lingvistică ar fi ambiguităţile, jocurile de cuvinte, aluziile intertextuale, proverbele, zicătorile. Elemente ale intraductibilităţii culturale sunt numele unor instituţii, mâncăruri naţionale, articole de îmbrăcăminte, sărbători.

În lucrare se vor urmări modalitățile de înfruntare a dificultăților de traducere a romanului *Laur* de Evgheni Vodolazkin în limba română.

Cuvinte-cheie: *traducere literară, strategii de traducere, tehnici de traducere, dificultăți de traducere, echivalență textuală, adaptare, fidelitate*

THE DIFFICULTIES OF TRANSLATING THE NOVEL *LAUR* BY EVGHENI VODOLAZKIN IN ROMANIAN

Difficulties in translating literary texts are determined both by linguistic untranslatability (large difference between source language and target language) and by cultural untranslatability (differences between source culture and target culture). Examples of linguistic untranslatability would be ambiguities, puns, intertextual allusions, proverbs, sayings, etc. Elements of cultural untranslatability are the names of institutions, national dishes, clothing, holidays, etc.

The paper will follow the ways of dealing with the difficulties of translating the novel *Laur* by Evgheni Vodolazkin in Romanian.

Keywords: *literary translation, translation strategies, translation techniques, translation difficulties, textual equivalence, adaptation, fidelity*

Romanul *Laur* de Evgheni Vodolazkin, apărut în 2013, este considerat o capodoperă a literaturii ruse actuale, fiind tradus în peste treizeci de țări. Opera readuce la viață secolul al XV-lea, într-o intrigă ce străbate timpul și spațiul, cu un personaj complex, care este pe rând vraci, nebun sfânt, pelerin și călugăr. Cu o scriitură de o simplitate rafinată, trecând firesc de la real la fantastic și de la cele lumești la cele sfinte, cu un spirit liber în religiozitatea lui inteligentă, cu un umor subtil și o sensibilitate cuceritoare, autorul ne spune, profund și frumos, o poveste tulburătoare, pe care o numește „roman neistoric”. Protagonistul romanului se sacrifică de dragul iubitei sale, salvând o mulțime de oameni care îi apar în cale.

Autorul mărturisește că ideea esențială a romanului *Laur* este că „există veșnicie, nu timp”, și că principalul mijloc prin care a încercat să exprime acest lucru este limba. Într-adevăr, și naratorul, și unele personaje vorbesc, pe parcursul romanului, ba în limba rusă veche, ba în limba rusă actuală. În pânza narativă a operei sunt intercalate și fraze în slavonă din cărțile bisericești. Astfel, traducătorii au misiunea dificilă de a reda în alte limbi acest amalgam de registre lingvistice și stilistice diferite.

În cele ce urmează, vom analiza unele modalități de traducere aplicate de Adriana Liciu în versiunea românească a romanului *Laur* (Humanitas Fiction, 2017) în vederea înfruntării dificultăților.

Traducerea literară se ocupă de probleme care depășesc cu mult problemele teoretice ale traducerii. Așa cum afirmă Ibrahim Dasuki Danbaba, traducerea unei opere nu este o hârtie de calc.

Necesită retușare, deformare și reformulări. Prin urmare, nu poate fi o reproducere exactă a textului original, deci nu este greșit să-l considerăm pe traducătorul textului ca fiind un coautor, deoarece acesta participă activ la crearea unei opere mai mult sau mai puțin noi [1, p. 98].

Dificultățile de traducere sunt de ordin cultural, lingvistic și stilistic. Am abordat problemele transferului cultural în versiunea română a romanului *Laur* într-un alt studiu [2], iar în lucrarea de față ne vom referi la dificultățile lingvistice și stilistice.

I. Dificultăți lingvistice. O problemă importantă în transpunerea unei opere literare este cea a cuvintelor polisemantice. Traducătorul trebuie să citească și să interpreteze cu atenție pasajul de tradus pentru a repera lexemele polisemantice și a alege semnificația adecvată contextului. În acest sens, chiar prima pagină a romanului *Laur* conține o secvență dificilă sub aspect lingvistic: „Предполагают, что слово *врач* происходит от слова *врати – заговаривать*. Такое родство подразумевает, что в процессе лечения существенную роль играло слово. Слово как таковое – что бы оно ни означало. Ввиду ограниченного набора медикаментов роль слова в Средневековье была значительнее, чем сейчас. И говорить приходилось довольно много. Говорили врачи. Им были известны кое-какие средства против недугов, но они не упускали возможности обратиться к болезни напрямую. Произнося ритмичные, внешне лишенные смысла фразы, они *заговаривали* болезнь, убеждая ее покинуть тело пациента”. Astfel, traducătoarea a ales să păstreze verbele *врати* și *заговаривать* în original, transliterându-le și explicându-le în paranteze pentru a menține legătura cu *врач*: „Se presupune că acest cuvânt, *vraci*, vine de la cuvântul *vrati* (a minţi, a spune braşoave) – *zagovarivati* (a descânta, a face farmece). O astfel de înrudire presupune că, în actul tratării, un rol esenţial îl avea cuvântul. Cuvântul ca atare, orice însemna el. Cum medicamentele erau puţine la număr, cuvântul avea un rol mai important decât acum. Iar de vorbit trebuia vorbit destul de mult. Vorbeau vracii. Lor le erau cunoscute nişte mijloace împotriva suferinţelor, dar nu scăpau prilejul să se adreseze direct bolii. Rostind fraze ritmice, lipsite aparent de sens, ei *descântau* boala, convingând-o să părăsească trupul pacientului.” (p. 7). Verbul *заговаривать* este polisemantic, având în dicționarele explicative moderne ale limbii ruse semnificațiile: „1. Начинать разговор, заводить беседу”; „2. Утомлять кого-либо продолжительным разговором, беседой”; „3. Воздействовать на кого-либо или на что-либо заговором, заклинанием с лечебной или иной целью”. Traducătoarea a optat pentru sensul al treilea, mai puțin frecvent în limba rusă actuală, de aceea l-a reprodus adecvat prin „a descânta”.

În enunțul „Грань между *врачом* и *знахарем* была в ту эпоху относительной”, dificultatea vizează termenii *врач* și *знахарь*. Deoarece *врач* a fost echivalat în limba română prin *vraci*, pentru *знахарь* a fost găsită o soluție inspirată: „Graniţa dintre *vraci* şi *descântător* era la vremea aceea relativă” (p. 7).

În unele situații, dicționarele bilingve nu sunt de ajutor și traducătorul trebuie să dea dovadă de creativitate, ca în cazul termenului *травник*: „Христофор был *травником*…” – „Hristofor era *tămăduitor cu ierburi*…” (p. 15).

Proverbele și zicătorile fac parte din dificultățile de ordin lingvistic și, de regulă, nu se traduc literal, ci se echivalează. În exemplul „*Устин – жди до крестин*, усмехнулся Сорока и захлопнул дверь”, problema este amplificată și de prezența rimei: *Устин – крестин*. Traducătoarea s-a achitat onorabil și în acest caz, păstrând și rima: „*Ustin – stai pân-oi zice amin,* râse Soroka şi trânti uşa” (p. 125), soluție însoțită de o notă de subsol: „În original, literal: «Ustin – aşteaptă până la botez»”.

În schimb, o altă zicătoare: „Явился не запылился!” a fost echivalată greșit: „Nu treci prin apă fără să te uzi!” (p. 133). Semnificația expresiei este peiorativă: „a veni undeva pe neașteptate, fără invitație; a fi musafir nedorit”. Un echivalent potrivit ar fi fost expresia *bob sositor*.

Uneori traducătorii, din grabă, neatenție sau necunoaștere, nu observă capcanele textului-sursă. Secvența textuală „В отдалении от Рукиной слободки, у самой кладбищенской ограды он нашел пустую избу. Ее хозяева не пережили последнего мора. Это были годы, когда *домов стало больше*, чем людей. В крепкую, просторную, но *выморочную избу* никто не решался вселиться.” a fost tradusă astfel: „La ceva depărtare de slobozia Rukina, chiar lângă gardul cimitirului, a găsit o izbă pustie. Stăpânii ei nu supravieţuiseră ultimei molime. Erau anii în care *casele deveniseră mai mari* decât oamenii. În izba făcută temeinic, cu loc berechet, dar *fără moştenitori*, nu se hotărâse nimeni să se mute.” (p. 14). Expresia *выморочная изба* a fost tradusă ca *izbă fără moștenitori*, însă acesta este sensul actual al adjectivului *выморочный*, iar în operele literare și în dicționarele mai vechi, cum ar fi *Dicţionarul explicativ* al lui V.I. Dal (*Толковый словарь Даля.* 1863–1866), *выморочный* este pus în legătură cu *мор* „molimă, ciumă”, *выморка* „dispariție (prin moarte)”, *вымерший* „dispărut”. Soluția adecvată ar fi fost *izbă bântuită de molimă*: tocmai din această cauză „nu se hotărâse nimeni să se mute” acolo, nu pentru că izba era prea mare și fără moștenitori. Semnalăm și greșeala de traducere a secvenței „*домов стало больше*, чем людей” – corect este „*casele deveniseră mai multe* decât oamenii”.

Romanul *Laur* conține mai multe referințe culturale sub formă de citate sau aluzii literare. Cea mai faimoasă este replica din *Micul prinț*, integrată de autor în contextul afecțiunii pentru un lup „adoptat” de Hristofor și micul Arseni: „*Мы в ответе за тех, кого приручили*, говорил, гладя волка, Христофор”, care nu prezintă dificultăți de traducere: „*Noi suntem răspunzători pentru ceea ce îmblânzim,* a spus Hristofor cu ochii la lup” (p. 28). Referința nu a fost adnotată de traducătoare, întrucât este arhicunoscută de cititorii din diverse culturi.

O altă referință culturală – „Какой, спрашивается, *гармонией ты поверишь* всю эту *алгебру*?” – a fost transpusă fără adnotare: „*Prin ce armonie*, se pune întrebarea, *verifici* tu toată *această algebră*?” (p. 185). Credem că se impunea o notă de subsol cu precizarea că este vorba de o aluzie literară la un celebru vers al lui Aleksandr Pușkin: „Поверил я алгеброй гармонию” (piesa „Mozart și Salieri”), care desemnează în mentalul colectiv din limba-cultură sursă „o încercare fără speranță de a judeca creația artistică bazată doar pe principiul rațional, excluzând sentimentele, inconștientul etc.”. Vodolazkin inversează termenii versului lui Pușkin, sugerând că principiul rațional, fără sentimente, nu este suficient pentru a judeca anumite lucruri, mesaj opacizat de traducătoare fără nota de subsol.

Tot o aluzie literară stă la baza jocului de cuvinte din secvența „Арсений часами наблюдал за качанием ее вымени и иногда припадал к нему губами. Корова (*что в вымени тебе моем?*) не имела ничего против, хотя всерьез относилась лишь к утренней и вечерней дойке”. Referința trimite la versul bine cunoscut al lui Pușkin „Что в имени тебе моем?” (literal: *Numele meu nu-ți spune nimic*). Traducătoarea a transpus secvența fără adnotare: „Arseni se uita ceasuri întregi la legănarea ugerului ei şi uneori îl nimerea cu buzele. Vaca (*ce vrei cu ugerul meu?*) nu se împotrivea, deşi lua în serios doar mulsul de dimineaţă şi de seară” (p. 128). Astfel, umorul subtil al autorului din jocul de cuvinte (*имени – вымени*) nu a fost exprimat și în română, sarcină, într-adevăr, dificilă, iar referința culturală a fost ocultată. Or, în traducerea literară jocurile de cuvinte fie se adnotează, fie se omit.

În roman figurează multe denumiri de plante utilizate în medicina populară, pe care le aduna Hristofor, „tămăduitorul cu ierburi”. Unele denumiri sunt înregistrate în dicționarul lui V.I. Dal,

altele sunt prezente doar în vechile cărți de medicină populară sau în glosare care însoțesc unele texte scrise în limba rusă veche. Astfel, traducerea acestor fitonime constituie o dificultate de ordin lingvistic, care impune o cercetare a unor surse variate.

În unele cazuri, traducătoarea a echivalat denumirile de plante, în altele a apelat la transliterare sau la calc.

a. Denumiri de plante echivalate: *дягиль – angelică*; *куколь – neghină*; *одолень – floarea rusalcelor*; *осот – susai*; *перенос – iarbă fermecată*; *плакун – răchitan*; *пострел – didițel*; *проскурник – nalbă mare*; *пырей – pir*; *рута – rută*; *ряска – lintiță*; *стародубка – ruşcuță de primăvară*; *царевы очи – roua cerului*; „трава *чернобыль* против колдовства” – „iarba *pelin* împotriva vrăjilor”; *чистяк – piciorul-cocoşului*.

b. Denumiri de plante preluate prin transliterare: *баклан – baclan*; (белая трава) *Енох* – (planta albă) *Enoh*; *ефилия – ephilia*; *лас-трава* – (iarba) *las*; *сава – savă*.

c. Denumiri de plante calchiate: *адамова глава – capul lui Adam*; *воронье сало – seu de corb*; трава *попугай* – planta *papagal*.

În traducerea fitonimelor, un criteriu important este stabilirea denumirii latine a plantei pentru termenii din limba-sursă și limba-țintă. De exemplu, și *дягиль*, și *angelică* au ca specie echivalentă în latină *Angelica archangelica*. Însă există cazuri când aceeași denumire se poate referi la mai multe specii de plante. În acest sens, un termen dificil este *одолень*, care, la prima vedere, putea fi redat prin *odolean*. Însă cercetând minuțios denumirile în latină, se constată că fitonimul *одолень* poate desemna plante din mai multe specii: *Valeriana officinalis, Nymphaea alba* (nufăr alb), *Nuphar luteum* (nufăr galben), *Euphorbia pilosa*. Termenul *odolean* corespunde speciei *Valeriana officinalis*; planta are flori mari, trandafirii sau albe, iar planta descrisă de autorul romanului are „flori roşii-galbene cu frunze albe”. Prin urmare, nu e vorba nici de odolean, nici de nufărul alb, nici de nufărul galben. În dicționarul lui V.I. Dal se precizează că *одолень* face parte din specia *молочай волосистый* (lat. *Euphorbia pilosa*). Dicționarele explicative de limba română înregistrează termenul *euforbie* și sinonimele acestuia: *alior, laptele-câinelui, laptele-cucului*.

Confruntată cu această dificultate, traducătoarea a cercetat texte rusești în care se comenta termenul *одолень* și a găsit sinonimul *русалочий цветок*. Astfel, în română s-a ajuns la echivalentul poetic *floarea rusalcelor*. Or, *русалочий цветок* desemnează nufărul, nefiind o variantă adecvată în context. Considerăm că traducătoarea urma să aleagă un lexem din seria *alior, laptele-câinelui, laptele-cucului*, plante care au, într-adevăr, flori galbene (aliorul are flori galbene cu roșu), termeni cu referent în limba română.

Fitonimul *плакун* are ca referent două specii: *Lythrum salicaria*, cu echivalentul în română *răchitan*, și *Chamaenerion angustifolium* (rus. *иван-чай узколистный*), cu echivalentele în română *iarba-sfântului-Ioan, pana zburătorului, răchițică, răscoage, zburătoare* ș.a. Evgheni Vodolazkin nu descrie planta, afirmând doar: „Pentru ca Arseni să adoarmă mai uşor, Hristofor îi punea sub pernă *răchitan*” (p. 22). În acest sens, cel puțin două surse în limba rusă – o adnotare la o carte veche de medicină populară [3] și un studiu substanțial despre cărțile vechi de medicină populară cu referire la fitonime [4, p. 124] precizează că termenul *плакун* se referă la specia *Chamaenerion angustifolium*. Prin urmare, pentru *плакун* în textul romanului urma să apară un lexem din seria citată mai sus.

Și fitonimul *чистяк* trimite la două specii: fie *Ficaria verna*, cu echivalentele în română *piciorul-cocoşului, gălbenele, sălățica cucului, untul cucului* ș.a., fie *Chelidonium majus* (rus. *чистотел*), cu echivalentele în română (inclusiv regionale) *rostopască, ai-de-pădure, buruiană-de-negei, crucea-voinicului, gălbioare, lăptiugă, negelariță, sălățea, scânteiță* ș.a. [MDA; Drăgulescu

2018]. Din păcate, textul nu oferă indicii edificatoare în favoarea unei sau altei opțiuni, însă un reper pentru traducător ar putea fi adnotarea deja invocată [3], în care planta *чистяк* este identificată ca *чистотел*.

Termenul *ряска* a fost tradus în roman ca *lintiță* („nume dat mai multor plante acvatice lipsite de frunze și adesea de rădăcini, cu tulpina lățită, care formează colonii pe suprafața apelor stătătoare sau care curg lin"). Or, textul descrie o altă plantă: „Ревнивым супругам Христофор рекомендовал *ряску* – не ту ряску, что затягивает болота, а синюю, стелющуюся по земле траву." – „Soţilor geloşi Hristofor le recomanda *lintiţă* – nu lintiţa aceea care înnămoleşte bălţile, ci iarba albastră târâtoare pe pământ." (p. 17). Adnotarea la care ne-am referit anterior precizează că este vorba despre *будра плющевидная* (lat. *Glechoma hederaceum*). Căutând echivalentele în română după denumirea speciei în latină, am stabilit că planta se numește *silnică,* iar descrierea acesteia coincide cu cea din textul romanului: „plantă erbacee cu tulpina târâtoare, cu flori albastre sau violete, întrebuințată în medicina populară". MDA înregistrează o serie de sinonime pentru *silnică* (inclusiv regionale): *brâncă, orbalț, prelungoasă, pristenior, rărunchioară, rotunjoară, supărare, buruiana-leacului, coada-ielelor, iarba-cârtițelor, iedera-zânelor, mărul-lupului, piperul-apelor* ș.a.

Lexemul *чернобыль* este o denumire medievală pentru *полынь, pelin* fiind echivalentul adecvat în română. Termenul *перенос* desemnează o plantă „profetică", folosită ca talisman și care ar putea oferi oamenilor puteri supranaturale, echivalentul *iarbă fermecată* fiind o soluție reușită.

Cuvintele *баклан, Енох, ефилия, лас-трава* și *сава* sunt denumiri mitice de ierburi, menționate în cărțile medievale de medicină populară, dar absente în dicționarele istorice de limba rusă. Întrucât nu pot fi identificate speciile desemnate de acești termeni, traducătoarea i-a preluat prin transliterare și adaptare parțială. În una dintre sursele consultate [3] se presupune că *лас-трава* desemnează specia *Orchis maculata*: „по-видимому, ятрышник пятнистый", din familia orhideelor, plantă numită în limbajul popular *bujor de pădure, bujorel pătat, sângele lui Isus* ș.a. Or, este doar o ipoteză, de aceea traducătoarea a optat pentru report.

II. Dificultăți stilistice. Una dintre metodele de reconstituire a timpului și spațiului într-un text literar este stilizarea, adică imitația stilului de vorbire tipic unei anumite epoci sau unui mediu social pentru a da impresia de autenticitate. În operele de artă este frecventă stilizarea istorică, procedeu prin care se urmărește redarea stilului de exprimare al unei epoci istorice, prezentarea specificului național și istoric, reflectarea realităților culturale și cotidiene ale vremii.

Problema stilizării istorice a textelor literare îi preocupă și pe traducători, pentru care este important să creeze o imagine comparabilă cu trecutul. Traducătorii folosesc metoda stilizării istorice în două cazuri: pentru opere de ficțiune create în trecut, în care autorii au reflectat realitățile relevante pentru acea vreme și pentru texte actuale, în care scriitorii includ elemente arhaice. Cercetarea acestui fenomen cu aplicare pe un text literar atât în scopul traducerii acestuia într-o altă limbă, cât și în scopul relevării particularităților limbajului operei implică analiza mijloacelor lingvistice prin care autorul realizează anumite efecte stilistice [5, p. 264].

Stilizarea istorică se realizează prin mijloace lexicale (istorisme, arhaisme), mijloace morfologice (forme învechite ale unor părți de vorbire), mijloace sintactice (construcții ieșite din uz, conjuncții arhaice etc.).

În romanul *Laur,* Evgheni Vodolazkin a combinat cu măiestrie mijloace lingvistice din limba rusă actuală și din limba rusă veche, reconstruind veridic realitățile și moravurile Rusiei în secolul al XV-lea. Misiunea traducătorului devine astfel și mai dificilă. La nivel lexical, unele istorisme sau arhaisme au fost preluate prin transliterare (*lucină, posadnic, polavocinik, ocelki*), altele au fost

echivalate: *юродивый – nebun întru Hristos, скоморох – măscărici, кремль – cetate* ș.a. [2]. Dificultatea cea mai mare a fost transpunerea nivelului morfologic și a celui sintactic din limba rusă veche prin căutarea unor forme și construcții echivalente sau cel puțin asemănătoare din limba română veche, de exemplu: „Плавай, *аще хощеши, человече* Божий. *Мню, яко* посещение твое благо есть.” – „Pluteşte *de vrai,* om al lui Dumnezeu. *Crez* că e lucru bun că *iaşti aci*.” (p. 133); „*Блюдися сея* скорби, *сыне*.” – „Păzeşte-te de năpasta *ceasta*, fiule.” (p. 23); „Прокопий сказал им: Бежите с корабля *сего, яко хощю покаятися во гресех* своих и *предатися властем предержащим*.” – „Prokopi le spuse: Fugiţi de pe *astă* corabie, căci *io voiesc a mă căi de greşalele mele* şi a mă preda deţinătorilor puterii.” (p. 197).

În unele cazuri, echivalența este parțială: „*Токмо не гордитеся паче меры*, предупреждал их Христофор. *Гордыня бо есть корень всем грехом*.” – „*Doară* să nu întreceţi măsura *fudulindu-vă*, îi prevenea Hristofor. Că mândria e rădăcina tuturor păcatelor.” (p. 17); „Аристид праведник *вопросим бысть: колико лет человеку добро жити*? И *отвеща* Аристид: *дондеже разумеет, яко смерть лучше живота*.” – „Cuviosul Aristid *întrebare făcu*: câţi ani e bine omului să trăiască? Şi răspunse Aristid: e oricui pe înţeles că moartea e mai bună decât viaţa.” (p. 312); „Соломон *рече*: лучше *жити* в земли *пусте, неже жити* с женою сварливою, и язычною, и гневливою…” – „Solomon a spus: mai bine trăieşte pe pământ pustiu decât să trăieşti cu o femeie gâlcevitoare, şi limbută, şi iute la mânie…” (p. 51; în acest context, *рече* putea fi redat prin *grăi,* iar *жити* – prin *viețuiești*); „*Мню, яко единому Богу се ведомо есть*, уклончиво отвечал Амброджо. В *чтомых* мною книгах *многажды о сем речено, обаче несть* в них численного согласия.” – „*Mi-s îndoit*, căci *doară* Dumnezeu *are ştiinţă* de ea, răspundea evaziv Ambrogio. În cărţile *cetite* de mine *îs multe spuse despre cest lucru, dară* nu se află în ele consens asupra datei.” (p. 181; în acest context, cel puțin *согласие* putea fi echivalat prin *soglăsuire,* nu prin neologismul *consens*).

Secvența „*Во что ми облещися*, спросила из-за двери Устина” a fost transpusă într-un limbaj modern: „*Ce să pun pe mine*, a întrebat din spatele uşii Ustina” (p. 53). Or, pentru a menține registrul stilistic, aici se impunea verbul *a se înveşmânta* sau chiar *a învește*.

În majoritatea cazurilor, secvențele exprimate de autor în limba rusă veche sau în limba veche slavă au fost transpuse în română de traducătoare într-un limbaj modern, în consecință, efectele stilistice create de autor fiind pierdute.

Din perspectiva traducerii, se remarcă polifonia romanului *Laur*, realizată prin combinarea (deseori în cadrul unei fraze) a limbii ruse moderne, limbii ruse vechi și limbii slave vechi – un experiment lingvistic reușit al autorului. Țesătura complexă a lucrării exprimă unitatea timpului. În acest sens, romanul conține o serie vastă de anacronisme stilistice – cuvinte, expresii și secvențe care intră în contrast stilistic cu limbajul Evului Mediu (și chiar cu stilul neutru), cu inserții de limbaj modern, nu întotdeauna literar, ci uneori substandard, familiar sau argotic, iar pe alocuri, pot fi sesizate și construcții „birocratice”.

Din păcate, în versiunea română a romanului *Laur* nu de puține ori contrastul stilistic și fina ironie a autorului, exprimate prin combinarea unor mijloace lingvistice incompatibile sau anacronice, rămân neobservate, fiind reduse de traducătoare la norma literară neutră. Constatarea se referă și la alte traduceri ale romanului, cum ar fi versiunea în poloneză [6, p. 434]. De exemplu: „*В принципе*, ответил старец, мне нечего тебе сказать. Разве что: живи, *друже*, поближе к кладбищу. Ты *такой дылда*, что нести тебя туда будет тяжело.” – „*În principiu*, a răspuns stareţul, nu am ce să-ţi spun. *Doară*: trăieşte, *prietine*, cât mai aproape de cimitir. Eşti *atâta de lung,* că o să fie anevoios să te ducă acolo.” (p. 13). *В принципе*/*în principiu* este o expresie modernă,

anacronică în limbajul unui stareț medieval, care intră în contrast stilistic cu forma veche *дружe* și cu *дылда*, lexem familiar mai nou. Pentru redarea contrastului stilistic, se impunea echivalarea termenului *дылда* prin *lungan, găligan* sau *vlăjgan*.

Un personaj al romanului, Foma, nebun sfânt, vorbește preponderent într-un limbaj modern, familiar. Umorul subtil al autorului se vădește și în versiunea română a romanului: „Ага, вскричал Фома, вижу, что ты есть самый настоящий юродивый. Настоящий. У меня, будь покоен, *нюх на сей счет первоклассный*." – „Aha, strigă Foma, văd că tu eşti cel mai adevărat nebun întru Hristos. Adevărat. Fii liniştit, *în privinţa asta am un miros clasa-ntâi*." (p. 133); „Тем не менее *по среднему счету* раз в месяц мне приходится *бить ему морду*." – „Cu toate astea, o dată pe lună *în medie* trebuie *să-i stâlcesc moaca*." (p. 133); „Так что юродствуй, дорогой мой, не стесняйся, иначе своим почитанием они тебя в конце концов *достанут*." – „Aşa că, dragul meu, arată-te nebun întru Hristos, nu te sfii, altfel, oricât te-ar venera, până la urmă *li se acreşte*." (p. 134); „А теперь *линяйте отсюда, вертихвостки*, сказал юродивый Фома сестрам." – „Şi acum *ştergeţi-o de-aici, fâşneţelor*, le spuse nebunul întru Hristos Foma surorilor." (p. 144); „Да не парься ты, ё-моё." – „Da' las' că nu-i bai." (p. 149). În schimb, expresiile licențioase (din gura unui războinic) sunt omise sau îndulcite de traducătoare: „Нога… Доездился, *бля*." – „Piciorul… De mult ce-am mers, *pfui*." (p. 118); „Я ж, *бля*, не только тебя – я общие деньги с собой увез…" – „Că, *pfui*, nu doar pe tine te-am luat, am luat cu mine şi banii lui şi-ai mei…" (p. 118); „Теперь он сидит и думает, что я его кинул, вот что *херово*. Вот что *херово*, я говорю!" – „Acuma el stă şi-şi spune în mintea lui că l-am prostit, uite *asta-i beleaua*. *E belea*, ţi-o spun eu!" (p. 118); „Да я рта *на хрен* раскрыть не успею." – „Păi nici n-o să apuc să deschid gura." (p. 119). De fapt, *бля*, o interjecție injurioasă, nu are ca echivalent *pfui*, o interjecție regională ce sugerează acțiunea de a scuipa și care exprimă dispreț, dezgust sau mirare în fața unui lucru sau a unui fapt neașteptat, nepotrivit, nelalocul său; *бля* poate fi redat prin *fir-ar să fie, morții mă-sii* ș.a.

O categorie stilistică dificilă este timpul gramatical al verbelor. Valorile timpurilor verbale conferă textului literar expresivitate, ritmicitate și eufonie. Stilul beletristic își definește specificul prin constituirea timpului gramatical într-o categorie poetică, implicând un alt sistem de opoziții [7, p. 164).

În limba rusă, spre deosebire de română, există și aspectul verbal sau felul de a considera înțelesul verbal. Verbele rusești, ca și în limba română, denotă o acțiune verbală sau o stare, dar mai indică și dacă acțiunea este în desfășurare sau s-a sfârșit. Dacă acțiunea este încă în progres, verbul este la forma imperfectivă, dacă acțiunea s-a încheiat, forma perfectivă a verbului exprimă acest lucru. Fiecare verb are aspectul lui – imperfectiv sau perfectiv – și poate forma o pereche aspectuală cu un alt verb.

În acest sens, am remarcat în versiunea română a romanului *Laur* situații de confundare a aspectelor verbale, care afectează ritmul narațiunii: „Лишь когда огонь *приступал* к ровному завершающему горению, волк *растягивался* на полу и по-собачьи *клал* голову на лапы." – „Doar când focul *a ajuns să ardă* egal, de sfârşit, lupul *s-a întins* pe podea şi şi-*a pus* capul pe labe, ca un câine." (p. 28); „При первых словах *Александрии* к Арсению *подходил* волк. Он *укладывался* у его ног и *слушал* необычное повествование. Вместе с Арсением внимательно *следил* за событиями жизни македонского царя." – „La primele cuvinte din *Alexandria*, de Arseni *s-a apropiat* lupul. *S-a culcat* la picioarele lui şi *a ascultat* neobişnuita istorisire. *A urmărit* atent împreună cu Arseni evenimentele vieţii împăratului Macedon." (p. 34). În aceste contexte, verbele indicau acțiuni neterminate sau repetabile, care nu pot fi exprimate prin perfectul compus.

În traducerea literară, există dificultăți în contabilizarea a tot ceea ce sugerează cuvântul. Astfel, uneori se produc greșeli de traducere, care denaturează sensul textului original: „коли же скоморохи играют, кинь им ту траву под ноги, они и *передерутся*” – „dacă joacă măscărici, pune-le iarba asta sub picioare şi *îi ia zgâlţâiala*” (p. 45; corect: *se vor lua la bătaie*); „Они рассказывали Арсению о свадьбах, похоронах, постройках, пожарах, оброках и *видах на урожай*.” – „Îi povesteau lui Arseni despre nunţi, înmormântări, dijme şi *felul recoltelor*.” (p. 50; corect: *recolta așteptată*); „Когда они в очередной раз *спешились*…” – „Când *grăbiră* din nou *pasul*…” (p. 191; corect: *au descălecat*); „К тому времени старец Иннокентий перешел в отходную келью *в дне пути от монастыря*.” – „La vremea aceea, stareţul Inokenti se mutase într-o chilie retrasă, *la capătul drumului care pleca de la mânăstire*.” (p. 294; corect: *la o zi de drum de la mănăstire*); „Улыбка Аверкия едва заметна, и это придает ей особую *непристойность*.” – „Zâmbetul lui Averki e abia vizibil, şi asta îi dă o anume *inconsistenţă*.” (p. 314; corect: *indecenţă*); „Рука *прохладна*, но еще не холодна.” – „Mâna e *nepăsătoare*, dar nu e încă rece.” (p. 320; corect: *răcoroasă*).

Traducerea literară, în opinia lui Umberto Eco, stă sub semnul negocierii și al compromisului și orice text literar tradus se caracterizează atât prin câștiguri, cât și prin pierderi. O eventuală nouă traducere a romanului *Laur* ar putea beneficia de mai multe câștiguri.

Referințe bibliografice:

1. DANBABA, I.D. Les problèmes pratiques de la traduction littéraire: le cas de la traduction en français de *Magana Jari Ce*. *Synergies. Afrique Centrale et de l'Ouest*, n° 4, 2011, p. 93-100.
2. DRUȚĂ, I. Tehnici de mediere culturală în versiunea română a romanului *Laur* de Evgheni Vodolazkin. In: Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului „Eugeniu Coșeriu”. Coord.: ZBANȚ, L. Chișinău: CEP USM, 2021, p. 206-211.
3. http://old-ru.ru/07-53a.html [Accesat 15.02.2022]
4. ПИМЕНОВА, М.В. К истории названий и описаний (на материале «простонародных» травников). В: *Историческая лексикология и лексикография*. Выпуск 8. Филологический факультет Санкт-Петербургского государственного университета, Санкт-Петербург, 2010, с. 118-127.
5. ШКЛЯЕВА, А.А., КИЛИНА, Л.Ф. Об исторической стилизации в художественном тексте (на примере романа Е. Водолазкина «Лавр»). В: Международная студенческая научно-практическая конференция «В мире русского языка и русской культуры» (Москва, 26 апреля 2018 г.). Сборник тезисов. Москва, 2018, с. 263-265.
6. *Знаковые имена современной русской литературы. Евгений Водолазкин*. Коллективная монография под редакцией Анны Скотницкой и Януша Свежего. Краков, 2019.
7. IRIMIA, D. *Structura stilistică a limbii române contemporane.* București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986. 261 p.

CORPUS

ВОДОЛАЗКИН Евгений. *Лавр*. Издательство: Редакция Елены Шубиной, 2013.
VODOLAZKIN Evgheni. *Laur* (trad. și note de Adriana Liciu). București: Humanitas Fiction, 2017.

DICȚIONARE

DRĂGULESCU, C. *Dicționar de fitonime românești*. Ediția a 5-a completată. Sibiu: Editura Universităţii „Lucian Blaga”, 2018.
MDA = *Micul dicționar academic* (ediția a doua). București, Univers Enciclopedic, 2010.
ДАЛЬ, В.И. *Толковый словарь.* 1863–1866.